

Ján Kulík

Zo slovenského Kalendára z roku 1889

Časť poučná.

~~~~~

Matej Hrebenda, **prostonárodný básnik slovenský**

* Napomíname, že tento článok preberáme tak, ako bol napísaný a uverejnený v roku 1889. Priložená ilustrácia je prevzatá priamo z Kalendára.

.....

Krásna je dolina rimavská. Pod zelenými horami na brehoch bystrotokej Rimavy rozostavené sú mestečká a dediny, a v nich pracovitý ľud slovenský, zaoberajúci sa krem poľného hospodárstva i všelijakým domácim priemyslom. No, v živote našom národnom významná je dolina táto veľmi: v dedinách a mestečkách rimavských požehnal nám Bôh prvých národných vodcov a básnikov.

Hačava je tiež jedna z menších dedín na tejto doline a z jednej strany opiera sa o mohutnú pútu Trstia, z druhej strany o vysokú Ostrú. – Keď z nižšieho konca do dedinky tejto vchádzate, vidíte za vodou na pravom brehu Rimavy malý dômok. Dom, ako dom, poviete. Zaiste! Ale ten nízky dom tamto pod Ostrou nám je pamätný, lebo to bol dom *Mateja Hrebendy*.

Kto že to bol?

Mnohí z mladších ani nepočuli ešte to meno, starší majú ho v milej pamiatke. Ale Hrebendu poznať má každý Slováč; preto poďme do toho nízkeho domku, zavedie nás jeho dobrý kmotrík*) k nemu.

*) Ján Vansa, učiteľ píľanský a otec našich Vansovcov, zanechal v rukopise počiatok životopisu Hrebendovho.

„V kročíš-li do vnútra, najdeš najväčší poriadok a čistotu; pod koškom (kozúbkom) ležia dve cícky a pod stolom čierny psík, pán jích ale sedí vážne za stolom a zádumčivo hľadá pred seba. Ó bárby hľadel, ale nehľadí, to by sa len tebe tak zdalo, veď on je temný! V takejto zádumčivosti presedí často celý deň.“

„Matej Hrebenda je básnik od prírody; - z Ostrej, ktorú on svojím Olympom nazýva, posielajú mu Múzy od ľahkých snivých vetríkov, zvesti s končín nadzemských a cukrovinky z jích hodov a plesu rajského.“

Narodil sa tu, pod svojím Olympom, na Píle, roku 1796 dňa 10. marca, z otca Samuela a matky Alžbety Levko, ináč Lamoš zvanaj a z turčianskej župy z Lipovca pochádzajúcej. Jeho otec bol dedinským notárom na Píle. (Starý otec Matejov bol Jozef Hrebenda, ev. farár Kokavský, - pokrstený dňa 4. decembra 1751. v Tisovci.)

Školskú výchovu obdržal Hrebenda na Píle. Blažený to bol preňho vek, veď ešte vždy príroda usmievala sa mu a zraku jeho krásnymi obrazmi lahodila; vtedy vychádzalo i zapadalo mu ešteť slnce, - až zraku jeho navždy zapadlo: aby prírodu krásnu videl v svojej duši, aby tým milšou mu bola telesným okom nevidená, ukrytá a tým väčšmi túžil po nej. A táto túžba po prírode i láska k nej vychovala i kojila ho blaženými sny a zrodila v ňom ducha básnického.

Duchovné dary, menovite pamúť mal Hrebenda výtečnú, chuť k učeniu mal od mladosti veľikú. Ale, Bohužiaľ! chyba v zraku mu v tom prekážala, ktorá sa uňho už v piatom roku badala; lebo kým ešte do školy nechodil, medzi deťmi sa baviac, „slepým“ ho nazývali. V deviatom roku pri svetle nemohol čítať, v pätnástom ani vo dne. Počas svojho chodenia do školy bol mendíkom.

Od 20. roku veku svojho za 13 rokov živil sa chlebom hlásnickým na Hačave a na Kokave, - aby sa žobrotou živiť nemusel. To bol zvláštny hlásnik, ktorý svoje piesne popod oblaky spieval!

Roku 1826. vzniknul na Krokave oheň, on doma nebol, a v tomto ohni zhorelo mu všetko, čo mal, - len na samých knihách utratil v tomto nešťastí vyše 80 zl. Nemohúc – pre slepotu – byť ani hlásnikom, osadil sa na Hačave, kde si pilnosťou a pracovitnosťou toľko shospodáril, že si vystavil domček, v ktorom až do smrti býval a do ktorého sme laskavosťou jeho kmoťrika už prvej nakukli.

Nedarmo napísal o ňom tento istý kmotrík jeho, že bol básnikom od prírody: Hrebenda už jako chlapec v škole verše skladával. Často, keď ako mendík šiel s druhými chlapci na kar spievať, on zarečnil prítomným svoje k príležitosti tejto zhotovené verše, za čo všeobecnú pochvalu, i niečo do ruky dostal. Keď sa mu to tak štestilo, skladával vinše na mená a majetnejším gazdom v obci podával. – Pozdejšie osmelil sa verše svoje i známejším a vynikajúcejším mužom slovenským ku pocte jích mena roznášať, čo, vidiac, že preň, krem všeobecnej obľuby, hmotný prospech prináša, blahoželanie i rozličné básne svoje i neznámym posielal. V daktorý deň pripadlo mu i štvoro mien, na ktoré bolo mu treba i desať básní vyhotoviť, - on to vystačil; za chvíľku sa zamyslel a už diktoval svojmu pisárovi a to hneď do čista. Za ním nebolo treba oprávať. Neraz stalo sa, že v spoločnosti vyzvaný bol, aby povedal niektorému z prísediacich zdravicu vo veršoch, on to bez ťažkosti urobil, - za čo mu obyčajne spoločnosť potleskom chválu vzdala.

Tak Hrebenda až do svojej smrti verše svoje skladal a roznášal po Slovensku a to bolo prameňom jeho výživy. Do 40. roku veku svojho sám ešte cesty tieto konal, potom vodieval ho chlapec. Videl som celé svazky veršov, ktoré si jednotlivci od Hrebendu nasbierali.

Ďalej bol Hrebenda kolporteurom, jakého nebolo a kto zná či kedy bude! On razil cestu slovenskej knihe v lude a inteligencii, putoval i viac dní cesty za knihou, ktorú niekomu sľúbil vynajst', poprezeral (!) všetky väčšie knihovne na Slovensku, oboznamoval v utiahnutých dedinkách slovenských žijúcich našincov s novými knihami slovenskými i českými. Pre knihoveň svoju sbieral neunavene všetky tie knihy, ktoré od najstarších čias Slováci napísali a vydali – kalendáre mal s veľkou pečlivosťou sossbierané všetky. Keď knihu kupoval, vzal ju do ruky a pozorne na všetkých bokoch ohmatal, potom niekde otvoril a požiadal niekoho: „Nože, priateľko, prečítajte z nej kúsok *na okoštovania!*“ – Vôbec, Hrebenda nechcel dať zahynúť ani jednému slovenskému slovu.

Jaký význam malo toto roznášanie kníh Hrebendom po Slovensku, vidí každý. Nebolo fary a školy slovenskej v okolitých stoliach bydliska jeho, kdeby on viackrát do roka na dvere nezaklopal a už tú lebo onú knihu nezasial. Od múdrejších chodil prijímať poučenia, oboznamoval sa o ruchu svojho – i veľnároda slavianského, aby prijaté slovo donieslo skrze neho na iných miestach úžitok požehnaný. Či to bol kolporteur? To bol missionar svojho milovaného národa.

Že Hrebenda milým hosťom býval vo všetkých slovenských rodinách, že tešili sa všade jeho príchodu, je isté. – Keď prišiel do domu, ľahúčko zaklopal na dvere, srdečne sa usmievajúc vstúpil dnu, pozdravil domácich a títo obyčajne privítali ho slovami: „Kde že Vy chodíte, už dávno Ste neboli!“ - - Hrebenda išiel si sadnúť *na svoje* staré miesto a odpovedal: „Veru, už dávno sme sa nevideli!“

Hrebenda mal stálych dobrodincov, ktorí mu každoročne už či zbožia, či peniaze dávali. Prijímal on dary tieto s veľkou vďakou, ale si jích aj znal vážiť! Tak mierne a skromne žil, že i z darov týchto národu svojmu nashromaždiť chcel poklady: shromaždil peknú knižnicu a túto i s nápisom „*Hrebendov poklad*“ daroval revúckemu gymnasiumu, pri núdznom ťžití usporil 400 zlatých, ktoré určil bol dať po smrti svojej tiež tomuto gymnasiumu.

V domácej rodine svojej nezažil Hrebenda mnoho radosti. Roku 1825. vstúpil do manželstva so Zuzanou Gabaj z Kokavy, manželka táto mu r. 1831. na cholera zomrela. Z manželstva tohto dve deti, Šimon a Juliana, otca svojho nectili a už odrastené ho odbehly. Druhá jeho manželka Anna Chôlavy ho do smrti doopatrovala, táto však nebola vstave ducha manžela svojho pochopiť.

Zomrel 16. marca r. 1880. – Na Píle v matrike mrtvých pri mene jeho je táto poznámka: „Matej Hrebenda, prstonárodný básnik, dobrý i umelý kresťan, pri najväčšej núdzi a slepote vysoko vzdelaný i v Písme sv. i v umení.“

Nuž vidíte, rodáci moji milí, v tom sedliackom slovenskom rúchu môže byť tiež srdce šľachetné. Hrebenda bol muž vznešený, jaký sa málo v ktorom národe zjaví.

Priatelia Hrebendoví, ktorí i dnes s úctou rozprávajú o ňom, vedia mnohé pekné výjavy z jeho života. Čo som počul, sledujem tu ešte v krátkosti.

Na vrch Trstie robievali i vtedy z Píly, Tisovca a okolia veselé výlety, vodcom býval Hrebenda. Lepšie vedel cestu jako všetci ostatní. Keď bola spoločnosť netrpelivá a chcela si oddýchnuť, povedal jej: „Ešte nie! – o nedlho výndeme na čistinku a tam stojí vedľa chodníka jedna breza, pod ňou široká, obrastená machom skala, tam si oddýchne.“ - - Na takomto výlete bol Hrebenda venčaný r. 1855. rukou Ludovíta Kubániho.

Všetko, čo bolo treba na šatách alebo obuvy jeho obšit', to robil sám, - do ihly navliekol si bez všetkých ťažkostí.

Ráno a večer pravidelne, keď ale nič nepracoval, vždy spieval nábožné piesne, ktorých veľké množstvo vedel nazpamäť. Složil i sám mnohé nábožné piesne v čistej slovenčine. Piesne tieto sú niekde v rukopise.

Hrebendu označuje najlepšie táto udalosť:

Raz, bolo to počas války nemecko-francúzskej, zpýtali bol Hrebenda, s ktorým vojevodcom súhlasí, francúzskym a či nemeckým? – Hrebenda zadumal sa kus a riekol: „Ó by prolomil nebesá, ó by prišiel náš vůdce!“ (Výpoveď z piesní Tranovského.)

Hrebenda dopisoval si so slovenským žiactvom na vysokých školách, ktorému posielal svoje básne, ba aj navštevoval ho. Predstavte si len: *Hrebendu vedie chlapec za paličkou do Prahy slovenských žiakov navštíviť!*

Keď zavítal raz do Prahy, prekvapilo ho študentstvo veľmi. Na počesť jeho vyžiadané bolo slávnostné spolkové shromaždenie. Zrazu na rečníšte vystúpil August Horislav Škultéty a reční báseň Hrebendovu:

„Přemilí bratří,
aj na vás patří
Slovanů zraky!“ atď.
v slzách rozplynuť sa mal ten slepec od radosti.

Velmi žiadali si niektorí národovci, aby mohli mať Hrebendovu podobizeň, ale k tomu ho nikam nakloniť nemohli – museli to urobiť figlom. Keď raz putoval po Liptove, zastavil sa v Mikuláši u Makovického. Dr Zoch vediac o tom, že je Hrebenda v Mikuláši, nahovoril Makovického, aby tam Hrebendu nejako potajomne odfotografovali. Dobre! – Sriadili besedu v slobodnom, Spev, rečnenie, hudba Piťova zamieňali sa, náš milý Matej sedel tam, tešil sa v duchu s priateľmi svojimi a kochal v srdečnej nálade. V tom príde s fotografickým svojím strojom maliar-umelec Klemens, obráti pažravý okuliar na Hrebendu a – raz, dva, tri! už bol Hrebenda odfotografovaný.

Tak vidíme ho tu na pripojenom obrázku, ako sedel tam v Mikuláši a tešil sa unášanej rečou, spevom i hudbou našou národňou. A zaiste duch jeho teší sa i teraz tak zo všetkých šľachetných duší slovenských.

Požehnaná buď pamiatka jeho medzi nami!

Peter z Žulotyňa.

* Snažil som sa tento krásny článok prepísať tak, v takej slovenčine a v takom pravopise, ako nám to zanechal autor.

** Mendík = u evanjelikov, pomocník kňaza.

Aj „Encyklopédia Slovenska“ má vstup o Matejovi Hrebendovi. Je tam dátum narodenie, 10.3.1796, Rimavská Píla a dátum umŕtvia, 16.3.1880, Hačava, dnes Hnúšť'a.

Matej Hrebenda, kresba P. Bohúňa z 1856.

„...Po celý život skladal príležitostné a gratulačné veršovačky (uložené v Lit. archíve MS). Najznámejším sa stal ako podomový predavač slovenských a českých kníh, prechodil nielen celé Slovensko, ale aj Prahu, Viedeň, Pešť a Dolnú zem. Predaj kníh, ktoré mu zverovali vydavatelia, spájal i s poučaním a národným uvedomovaním dedinského ľudu. Na cestách zachraňoval pred skazou knihy a zároveň zbieral i ľudové piesne (dostali sa i do zbierok J. Kollára a P. Dobšinského), ktoré zapisoval jeho pomocník sprevádzajúci ho od 1842. Statočnosťou a horlivosťou si získal sympatie mnohých popredných predstaviteľov slovenského národného hnutia a obľube sa tešil najmä v kruhoch študujúcej mládeže. Knižnými zbierkami obdaroval študentské knižnice, MS a revúcke gymnázium.“

Takto si hľ'a na tohoto húževnatého Slováka pamätali a aj pamätajú potomkovia národa. Bol slepý, avšak aj Hómer bol slepý. Aj jeho verše zapisovali iní. Ešte aj dnes a to celý svet si

spomína na neho a obdivuje jeho pozostalosť. Aj po Hrebendovi nám hodne toho zostalo a nesmeli by sme zabudnúť na tohto poctivého Slováka, ktorý tiež žil pod svojím Olympom. Aj on má zásluhy na tom, že žijeme, že národ prosperuje, že sme tu, ako rovnoprávny a kultúrny národ.

V tom istom Kalendári (na rok 1889) stretol som sa aj s jednou básničkou Pavla Országha – Hiezdoslava. Je zvláštna a to najmä preto, lebo je publikovaná tak, ako ju sám autor napísal. Vyšla sa neskorším korekciám, úpravam... ba nenašiel som ju ani v jednej zbierke jeho básnickej tvorby – a mám tu celé štvordielne vydanie „Zlatý fond – Hviezdoslav“. Tam ju nevidím. Nenašiel som ju.

Hviezdo viery . . .

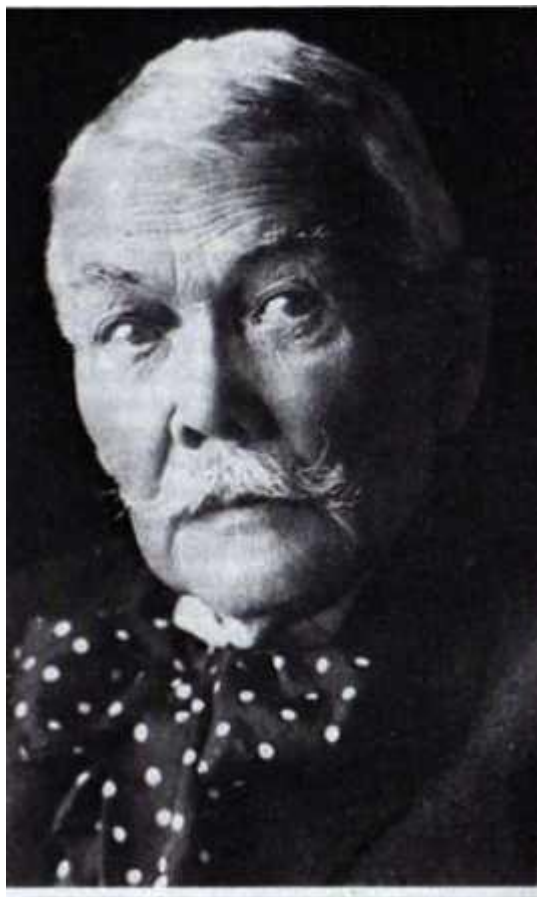
Hviezdo viery, čo si nad Betlémom
 zplála kedys' divom rajských krás,
 nebo zlatým obrubila lemom,
 v pravé jaro zem uviedla zas:
 zaskvej sa, ó! nebom naším mutným,
 v dušiach rozptýl pochýb temnotu;
 nauč veriť: navzdor lži a hane,
 Heródesov dielam preukrutným
 zbude v Ráma lvíča zachované,
 perez pravdy zpučí k životu.

Hviezdo lásky, čo si nad Jordánom
 hoľubicou svitla z vysoka,
 zobjala svet milostivým ránom,
 ľudstvu sňala putá otroka:
 zažiar vrelo v chladnej dneška chvíli!
 ducha krst ať plamom posväť
 synov a dcér verných túžby, snahy;
 daj jím vedieť, v ktorý uverili,
 zákon lásky k svojmu, poklad drahý
 že hoden je všetkých obetí!

Hviezdo nádeje, čo po víchrici
 nad Golgothou prešlej zúrive
 zkmitala si v smavom nebies líci,
 na hrob snesla lúče zárivé:
 zaplaj techou vo tmách trýzne, muky,
 v slzách dúhou, vencem v príkorie;
 nauč dúfať: príjde súd pokonný —
 sám Bôh vmieša v spor vševládne ruky:
 uzrú jeho i mdlí Simeoni
 posla, ktorý peklo rozborí.

Hviezdy spásy, zasvítajte z neba
 trvajúcim v trápnom údolí,
 lejte v prsia, čoho v borbe treba
 proti pýche, zrady, svevoli;
 máme vieru — utvrďte ju v kameň!
 nádej máme: nechže rozviže,
 žičte! v strom sa krajší od olivy;
 láska v nás však, prajte! ať je prameň
 čo hôr, ktorý celé lesy živí . . .
 Veď nás k spásu, božský genie!

Hviezdoslav.

O tomto našom pevcovi, velikánovi, netreba ani zvlášť hovoriť. Každý Slovák ho pozná. Učil sa o ňom v škole, ba učil sa recitovať aj nejakú jeho báseň. Mnohé slovenské mestá, mestečká, dediny... majú nejakú ulicu pomenovanú Hviezdoslavova. Proste, nebledne nám z pamäti.

Táto jeho báseň „Hviezdo viery...“ bola publikovaná ešte počas jeho života, lebo on, Hviezdoslav odchádza z tejto časnosti len v 1921. roku.